Aftenposten
Lørdag 18. juni 2011

Er det bare smak og behag som avgjør om vi trives med våre bygninger? Eller finnes grunnleggende egenskaper ved vårt sanseapparat som gjør at noen omgivelser og noen byggverker passer bedre eller dårligere for vårt sinn enn andre?

Hva bygninger gjør med

ULF ANDENÆS

«Det er et tankekors at juryen som ble nedsatt den gang, og andre norske juryer, befinner seg så langt unna det folk vil ha.»
«Barcode»-arkitekt Winy Maas til Aftenposten

Uansett personlig smak ser visse grunnregler ut til å rå: Noen omgivelser tiltaler de fleste, og andre frastøter.

Objektive årsaker til dette finnes, hinsides smak og behag.

En rekke forskere ute i verden har prøvd å komme til større klarhet i årenes løp, ikke minst psykologer og nevrologer. En metode har vært å teste ut reaksjonene på bygninger og omgivelser hos forsøkspersoner. Mange slike undersøkelser har vært offentliggjort i vitenskapelige tidsskrifter.

Sinnets oppmuntring. Så tidlig som i 1968 offentliggjorde en av pionerene på forholdet mellom miljøet og menneskesinnet, amerikaneren Joachim Wohlwill, sin undersøkelse om hvordan ulike slags omgivelser stimulerer. *(Perception & Psychophysics; Psychonomic Journals, Santa Barbara.)*

Han gransket reaksjonene hos et større antall forsøkspersoner som var uvitende om hvilke hypoteser forskeren prøvde å teste ut. Var det mulig å måle hvilken grad av variasjon og mangfold som ga mest stimulans for deres sinn?

Bakgrunnen var en økende bekymring i offentligheten for stimulansfattigdom i de nye bymiljøer som på denne tid vokste frem i USA. Håpet var at vitenskapen kunne komme til unnsetning.

Wohlwill testet reaksjonene forsøkspersonene hadde på ulike naturlige og menneskeskapte landskaper og bygningsmiljøer, og dessuten fra moderne billedkunst, ved å måle positiv og negativ stimulans fra synsinntrykkene.

Undersøkelsene bekreftet behovet for å ha stimuli for øyet, at mennesket finner seg best til rette med omgivelser der det er rikelig med ting å feste blikket ved. Ikke for lite av stimuli, men heller ikke så mye at det overvelder oss, på den gylne middelvei mellom det nedstrippede nakne og den overlessede forvirring.

En fortolkning var at de ensformige og massive bygningsmiljøer uten variasjon lå høyest på skalaen for fremmedgjørelse.

Formens makt. I en undersøkelse publisert av den amerikansk-israelske nevrologen Moshe Bar og hans kollega Maital Neta i 2006 ble spørsmålet stilt: Er det noen *former* som tiltaler oss, og noen som frastøter oss?

Forsøkspersonene ble stilt overfor gjenstander med likheter i funksjon men med ulik form, og de ble bedt om å gi sin reaksjon på de ulikt formede gjenstandene. *(Psychological Science; 2006.)* Det viste seg at de fleste foretrakk gjenstander med buede og avrundede former, fremfor skarpe, harde, spisse, taggete eller snorrette.

Skarpe former med skarpe vinkler syntes å bli assosiert i underbevisstheten med noe truende, med spyd, kniv eller andre våpen som rettes mot oss. I tillegg ga det en mer positiv reaksjon dersom en gjenstand eller bygning uttrykte en form som skapte gjenkjennelse, mens former uten gjenkjennelse utløste utrygghet og fravær av mening.

Slike forskningsresultater kommer som en bekreftelse på hva mange mennesker instinktivt fornemmer, men som i dag i utilstrekkelig grad blir tatt hensyn til i utforming av våre miljøer og i offentlig arkitektur. Bar og Neta påpekte at der slike funn raskt fikk praktiske konsekvenser var i utformingen av kommersiell produktdesign, fordi produsentene så hvordan spill på menneskelige følelser styrket salget.

Arkitekter mot legfolk. En forskergruppe ledet av den canadisk-amerikanske psykologen Robert Gifford undersøkte et annet fenomen: Hvorfor har arkitekter og legfolk så ofte ligget på kollisjonskurs i synet på hvilke bygninger som er fine? *(Decoding Modern Architecture; A Lens Model Approach for Understanding the Aesthetic Differences of Architects and Laypersons. Environment and Behaviour 2000.)*

Etter å ha testet forsøksgrupper av arkitekter og legfolk ut fra ulike innfallsvinkler, kunne de observere at et flertall blant utdannede arkitekter verdsatte og reagerte følelsesmessig på helt andre trekk ved bygningene enn hva legfolk gjorde. Stundom oppdaget forskerne til og med at «den estetiske bedømmelse blant arkitekter og blant legfolk har ingen relasjon til hverandre», for å si det med Gifford.

Arkitektenes opplevelse av bygninger, innpodet gjennom deres utdannelse og praksis, var i høy grad «abstrakt og begrepsbestemt», ifølge forskergruppens iakttagelser. Legfolkenes bedømmelse var mer preget av det følelsesmessige og av synsinntrykkene de mottok. Ifølge Gifford var kløften mellom arkitekter og legfolk ofte så stor at mange arkitekter var regelrett ute av stand til å forstå hva legfolk likte. Dette kunne føre til vanskeligheter, ettersom en del av arkitektens jobb var å forstå klienten som hadde hyret ham, påpekte forskerne.

Dette er bare smakebiter. Mer finnes i psykologiens og nevrologiens vitenskapelige publikasjoner.

Nevrologene Moshe Bar og Maital Neta fant i 2006 ut at folk flest foretrekker gjenstander med avrundede former fremfor skarpe og spisse. Her er Oslo Plaza. FOTO: ØRN BORGEN

våre sinn

«Først former vi bygningene. Deretter former de oss.»

Winston Churchill

Vestbanen i Oslo.

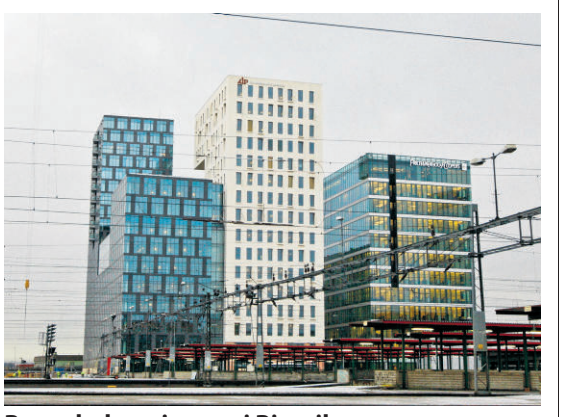

Barcode-bygningene i Bjørvika.

Kirkeristen ved Karl Johan i Oslo.

Et forsømt tema i Norge

Innenfor det norske arkitektfaget har forholdet mellom arkitektur og menneskesinn vært et forsømt emne i utdannelsen.

Da vi rettet spørsmål om saken til Arkitekthøyskolen i Oslo, lød svaret at arkitekturens psykologiske virkninger har man der liten kompetanse på.

Det ble i stedet henvist til NTNU i Trondheim, der den fagperson som kommer nærmest, er den nå pensjonerte, danskfødte arkitekturprofessor Birgit Cold. Hun har i sine bøker fremhevet menneskesinnets behov for kvaliteter som naturlige byggematerialer, balanse i uttrykket, harmoni og gjenkjennelighet, og hun har ikke gitt opp håpet om at samtidens byggekunst skal finne det nødvendige rom for dette.

Professor Thomas Thiis-Evensen i Oslo, som nærmest har emigrert til Roma, fremhever i sine arbeider at opplevelsen av arkitektur blir påvirket av våre grunnleggende kroppslige erfaringer. Internasjonale arkitekturkritikere som amerikanske Michael Mehaffy og gresk-amerikanske Nicos Salingaros har i bøker og skrifter fremholdt at den retningen i offentlig arkitektur som har dominert den siste menneskealderen, har drevet undertrykkelse av menneskesinnets behov.

Livet mellom husene. – Det er kritikkverdig at arkitekturens læresteder i Norge ikke skaffer seg kyndighet på konsekvensene av det vi bygger, sier Oddvar Skjæveland, psykolog av bakgrunn, en av de ytterst få i Norge som kan kalle seg arkitekturpsykolog, og som skrev sin doktorgrad om «bolig og naboskap».

– Arkitektutdannelsen mangler den kunnskap som trengs fra adferdsfag eller samfunnsfag. Når man spør om dette, får man svevende svar. Norge er et u-land i slike anliggender. I våre naboland står det noe bedre til. I Danmark har nestor på området, Jan Gehl, skrevet sine kjente bøker om *Livet mellom husene*. Avdøde Christian Norberg-Schulz var ledende på området, men ble kritisert for å være for teoretisk. Likeledes har Peter Butenschøn streifet innom temaet med sin bok *Byen*.

– Disse navn hører til fagets veteraner, konstaterer Skjæveland.

– Nå omsider kommer unge folk til på feltet. Fordi konsekvensene av arkitektur er et slikt forsømt tema i Norge, bygger vi opp et nettverk for arkitektur og psykologi, sier han. Selv leder han det tverrfaglige arkitektkontoret ROM.

– Vårt prinsipp er at vi må ha brukeren i sentrum, for det er brukeren som må leve med det vi lager, fastslår Skjæveland.

Sol ute, stol inne

– Jeg skulle likt å vite hvem som fant på at sommeren er den perfekte tid for å ribbe alle TV-kanalene for gode programmer og alt som lukter av nyvinning.

– Bare fordi man endelig kan bevege seg utendørs uten å pådra seg lungebetennelse og frostskader, betyr det ikke at alle føler behov for å legge om timeplanen sin.

Etter å ha gledet seg over en godt over middels TV-vår, tar min venninne ikke lett på at hun plutselig befinner seg ufrivillig i et TV-vakuum.

– Det å være frivillig innendørs når sol og sommer herjer i Norge, må være et av de siste tabuer i det moderne samfunnet.

– Takke meg til kols, skapdrikking og selvforskyldt diabetes. Slike moderne livsstilssykdommer har i hvert fall egne støttegrupper og samfunnets sympati, freser hun, og legger kjapt til:

– For ikke å snakke om egne realityshows!

Etter selv å ha følt på serieabstinensene den siste tiden har jeg full forståelse for min venninnes frustrasjon, men er ikke helt med på at vi trenger en diagnose riktig ennå.

– Det er jo ikke sikkert dette er ment som friskusenes hevn over sofasitterne. Det kan jo bare være et resultat av at skuespillere og TV-produsenter trenger ferie også, prøver jeg.

– Ha! Trenger ferie, du liksom! De fleste av dem bruker jo bare den tiden på å spille inn dårlige B-filmer som aldri burde se dagens lys.

Min venninne kremter, og tar en vending mot det mer saklige.

– Poenget mitt er vel at norsk TV har mye å lære av amerikansk TV. Der har man endelig tatt til fornuft og delt TV-året i tre sesonger, og dermed gjort sommeren til en av høysesongene.

– Jeg er en televisionista og krever å bli tatt på alvor, utbryter hun, og legger til:

– Du ser ikke Petter Northug begynne med strandvolleyball bare fordi det ikke er snø i skisporet?

Endelig noe jeg kan svare på. Men før jeg rekker å si et ord, smeller det fra henne:

– Jeg ser hva du tenker: «TV-titting er ingen sport». Men det er der du tar feil! Det ligger faktisk timevis med trening og mengder med pasjon og pågangsmot bak det å bli en stolt televisionista.

– I likhet med Northug er jeg helt avhengig av god smurning for at sommeren skal gli forbi i riktig tempo. Og det norsk TV tilbyr akkurat nå, funker like dårlig som blå tørrvoks på rødt klisterføre.

CECILIE ASKER

PÅ TV